

BULGARİSTAN'DA TÜRK HALK TASAVVUFU (DÖRT TÜRBE VE EVLİYALARINA İLİŞKİN MATERYALLERE GÖRE)

Turkish Popular Mysticism In Bulgaria According To Materials From Four Turbes And Their Dervishes

Lyubomir Mikov¹

ÖZET

Bu yazı şu türbeler üzerinde durmaktadır: Sevlievo Bölgesi Bourya köyünde bulunan Malkoç Baba Türbesi, yine Sevlievo bölgesinde Ryahovtsite köyü yakınındaki Gazi (Ali) Baba Türbesi, Pavel Bölgesi Skobelevo köyündeki Tahir Baba ve Ayvaz Baba türbesi ve son olarak da Arda Bölgesinde bulunan Mustafa Efendi Türbesi.

Yazarın yorumlarının yanı sıra, bu dört türbe ve onların erenleri hakkındaki sunulan veriler aşağıda gösterilen temel sonuçları ortaya koymaktadır:

Bunlardan birincisi, üzerinde çalışılan türbeler Bulgaristan'daki tasavvuf mimarisinin sonlarına ait olan kült binaların ağırlarını genişletmektedirler, çünkü onlar 19. ve 20. yüzyılda inşa edilmişlerdir. O türbelerden ikisi, Malkoç ve Gazi Baba Türbesi yedi açılı modeli temsil etmektedir ve bu model Bulgaristan'daki tasavvuf mimarisinin tarihi gelişiminin devamlılığının bir örneğini temsil etmektedir.

İkinci olarak, bu türbeler Bektaşî türbeleridir. Ayrıca Bektaşî kökenine ve Bektaşî geçmişine dayanır ki bu türbenin erenleri hakkındaki yazılı ve sözlü verilerin yanı sıra türbelerin mimarileriyle olan benzerliklerle kanıtlanmıştır. Bu özellik ayrıca Skobelevo köyündeki türbede de bulunmaktadır çünkü bu türbe Kızılbaşlarca (Bektaşî tarikatının iki kolundan birini temsil eden bir toplum) kurulmuştur. Bu nedenle, Kızılbaş toplumu büyük ölçüde bu ideolojiyi, felsefeyi ve dini pratikleri sürdürürler.

Üçüncü olarak, türbedeki erenlerin doğaüstü yetenekleriyle alakalı efsaneler, inançlar ve fikirler günümüze kadar Türk halk tasavvufu tarafından korunan Bulgaristan'daki Şii-Sufi geleneğinin mucizevi kayıtlarını zenginleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Bulgaristan, Türbe, Bektaşîlik, Kızılbaş.

ABSTRACT

The article dwells on the following *türbes* – of Malkoch Baba in the village of Bourya, Sevlievo region, of Gazi (Ali) Baba near the village of Ryahovtsite, Sevlievo region, of Ayvaz Baba and Tahir Baba in the village of Skobelevo, Pavel Banya region and of Mustafa Efendi, Arda region.

The presented data about the four *türbes* and their patrons, as well as the author's commentary delineate the following main conclusions:

First, the studied *türbes* expand the net of cult buildings, belonging to the late Sufi architecture in Bulgaria, because they were built in the 19th and 20th c. Two of them – the *türbes* Malkoch Baba and Gazi Baba – follow the heptagonal model, specific of the Sufi architecture in the Bulgarian lands, which is an example of continuity in the historic development of Sufi architecture in this country.

Second, these *türbes* are founded as *Bektaşî* – they have *Bektaşî* origin and *Bektaşî* past, which is proven by the pointed analogues in connection to their structure, as well as to the oral and written data about their patrons. This also refers to the *türbe* in the village of Skobelevo, because it was founded by *Kızılbashî* – a community, which represents one of the two fractions of the *Bektaşî* order. For that reason the members of the *Kızılbash* community follow to a great extent its ideology, philosophy and religious practice.

Third, the legends, beliefs and notions concerning the supernatural abilities of the patrons of the *türbes* enrich the miraculous register of the Shiite-Sufi tradition in Bulgaria, which has been preserved until today by Turkish popular mysticism.

Key Words:

Bulgaria, Turbe, Bektashism, Kızılbaş.

Giriş

Bulgaristan'da Türk halk tasavvufunun tarih boyunca en parlak şekilde kendini kabul ettiren örnekleri Bektaşî-Kızılbaş türbeleri ve evliyaları hakkındaki efsanelerdir. Şimdilik en iyi araştırılmış olanlardır (Mikov 2008; Alexiev 2005).

Son yıllarda bu türden birkaç ibadet binasını araştırdım. Evliyalarına mahsus efsanelerin varyantlarını da belgeledim. Derlemiş olduğum materyalin bir kısmına dayanarak Türk halk tasavvufunun kendini nasıl ifade etmiş olduğunu kanıtlama denemesinde bulunacağım, bunu açıklama denemesine girişmeyeceğim, zira fikrimce, bu olayın teferruatı ile ve nesnel olarak tanımlanması ve ele alınarak gözden geçirilmesi mümkün değildir.

Sevliyev, Burya Köyünde Malkoç Baba Türbesi (Malkoçlar; Hacı Ömer)

Zikredilen türbe, Türk mezarlığı bulunan köyün güneydoğu kısmında bulunmaktadır.

Muhtemelen XIX. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Yalnızca içeriden sıvanmış olan yedi duvarlı bir bina teşkil etmektedir. Duvarları 0,50 m kalın ve içeriden yaklaşık 2,70 m yüksektir. Uzunlukları değişiktir, içeriden 2,20 m ila 3,90 m arasında değişmektedir. En uzununu doğu duvarıdır. Sağ yarısında kilitlenmeyen girişi yer almaktadır. Binanın altı penceresi vardır – her duvarda birer tane, doğu (giriş) duvarı hariç. Çatısı yedi yamaçlı, ahşap ve kiremitlidir.

Türbenin giriş kısmında sonradan iki duvara ve aralarında ahşap bir sütuna dayanan saçak inşa edilmiştir. Duvarların uzunluğu 1,35 m olup aralarındaki mesafe 3,90 metredir, yani türbenin doğu duvarı kadar uzundur.

Kuzeydoğu ve güneydoğu duvarların iç taraflarında mumların muhafaza edilmesi için kullanılan birer küçük duvar oyuğu vardır. Döşemesi topraktan olup çerge ile kaplanmıştır, tavanı ise ahşaptır ve düz, yassıdır.

Malkoç Babanın mezarı türbenin ortasında olup Doğu/Batı eksenine yöneliktir. Üzerinde, 1,00 m yüksekliğinde, 3,25 m uzunluğunda ve 1,20 m genişliğinde ahşap hüyük bulunmaktadır. Yeşil bezle örtülüdür, üzerinde de eliş ve dokuma süslü mendiller hediye olarak getirilmiş ve dizilmiştir. Mezarın iki tarafında, uzunluğuna alçak tuğladan yeni yapılmış olduğu görülen bir duvar vardır. Bu duvarlar, mezarın üstündeki hüyükün ve mezarın kendisinin de pekiştirilmesi, daha sağlam olması amacı ile yapılmıştır.

Mezarın baş kısmında paralel yüz şeklinde beyaz taş dikilmiştir ve üzerinde mum yakılması için kullanılmıştır. Taş üzerinde silindir şeklinde tomruk bulunmaktadır ve buna beyaz bezden Horasani taç konulmuştur. Bu olgu gayet dikkat çekicidir, zira Malkoç Baba türbesinde Horasani taç genelde görüldüğü gibi heykel şeklinde olmayıp, bezden yapılmıştır, başka bir deyişle şimdiye kadar Bulgaristan’da başka hiç bir yerde görülmemiş olan gerçek Horasani taç söz konusudur.

Mezarın diğer kenarında da böyle bir taş vardır, fakat bu kez yüzey olarak yerleştirilmiştir ve su dolu testilerin muhafaza edilmesi yeri olarak kullanılmaktadır. İnanışlara göre baba bu testilerdeki su ile susamışlığını gideriyormuş.

Mezar orta kısmında tavana dayanan bir ahşap çerçeve ile çevrilmiştir. Bu çerçeve kalın merteklerden yapılmıştır. Çerçeve yenidir – tavanı dayatmak için veya yıkılmasının önlenmesi amacı ile son yıllarda yerleştirilmiştir.

Bu türbenin sık sık ziyaret edilmediği anlaşılmaktadır. 5 Temmuz 2004 günü ziyaret ettiğim zaman etrafı gür bitkilerle kaplı idi. Türbenin seyrek ziyaret edilmesinin nedeni belki de, köyde kalmış Türklerin az olma-

sıdır. Belki yine aynı nedenden ötürü yerli cami de bakımsızdır.

Köy okulu avlusunda Romalılar zamanından kalma binadan bir taş korunmaktadır. Bu taş boğa başının üç taraflı görüntüsü ile dikkati çekmektedir. Tahminen, Burya köyü yakınındaki Gostilitsa köyünde Diskoduratera denilen Romalılardan kalma pazaryla meşhur yerleşim yerinin harabelerinden buraya taşınmıştır. Yerlilerin açıklamasına göre, atına binmesi için Malkoç Babanın bu taşa bastığı rivayet edilmektedir.

Yerlilerin sözlerine göre Malkoç Baba Küçük Asya’dan gelmiştir. Köye tam olarak ne zaman ve niçin yerleşmiş olduğu bilinmemektedir. Babanın, Türkiye’ye giden iki oğlu varmış, fakat kendisi köyde kalmış ve burada vefat etmiştir.

N.P. Kovaçev’in açıklamasına göre, Malkoç Baba, Burya köyünün eski adlarından Hacı Ömer de diye anılan Malkoçevo’ya yerleşmiş olan “bir askeri grup Türklerin” “meşhur önderi” imiş (Kovaçev 1961: 96; Stoykov 1967: 236).

Köyün daha yaşlı sakinleri Malkoç Babanın çok varlıklı ve yoksullara yardım eden çok iyi kalpli bir adam olduğunu anlatıyormuş. Köyün sahibiymiş ve köyü kötülüklerden koruyormuş. *Top Kuru* diye anılan ormanlık yeri ziyaret etmeyi ve oradan, zamanında *Küferi* denen mahalden köyü seyretmeyi seviyormuş. Sağlığında *Top Kuru* mevkiini sık sık ziyaret ediyor ve köyde insanları ve hayvanları hastalıklardan korumak için “mavi duman” veya “mavi sis” yayıyormuş oradan. Köyde salgın olduğu zamanlar babanın mezarından da böyle duman çıkıyormuş.

Köyün daha yaşlı Türk sakinlerinden bazıları Malkoç Babayı sık sık rüyalarında gör-

düklerini anlatıyormuş. Çoğu Malkoç Babayı rüyalarında hep aynı şekilde görüyormuş – beyaz şapkalı, uzun beyaz sakallı ve uzun beyaz giysili. Türbesini ancak cuma günleri, camiden çıktıktan sonra babanın mezarında mum yakmak ve babaya su götürmek için ziyaret ediyorlarmış.

Sevlievo'ya Bağlı Ryahovtsite Köyü Mevkiinde Gazi (Ali) Baba Türbesi

Türbe, köyün güneybatısındaki dağın oldukça yüksek bir yerinde bulunmaktadır. İki defada inşa edilmiştir. Şimdiki bina yenidir. 1962–1963 yıllarında kötü düşünceli kişiler tarafından ateşe verilmiş olan binanın yerinde inşa edilmiştir. Yeniden inşa edilen türbenin ustaları Ryahovtsite köyündendir.

Yeni bina yedi duvarlı ve tuğladandır. Eski bina da yedi duvarlı imiş. Yenisinin duvarları 0,28 m kalın ve iç tarafından yaklaşık 2,75 m yüksektir. Onların da uzunlukları değişiktir, iç taraftan 2,78 m ile 3,03 m arasında değişmektedir. Girişin bulunduğu duvar en kısadır, giriş kilitlememektedir. Girişin bulunduğu duvar hariç, duvarların ortalarında birer tonozlu pencere vardır. Bina iki tarafından da sıvanmıştır. Çatısı yedi yamaçlı, ahşap olup kiremitle örtülüdür.

Mezar ve türbe Doğu/Batı eksenine göre yöneliktir. Boyu 1,25 m, uzunluğu 3,40 m ve eni 1,20 m olan bir ahşap hüyükle örtülmüştür. Hüyükün üzerinde yeşil kumaş, kumaşın üzerinde ise, babanın hastaların iyileşmesine yardımcı olacağı ümidiyle kadınların hediye olarak bıraktıkları hasta çocukların çok sayıda mendili ve elbiseleri bırakılmıştır. Mezar etrafındaki zemin çerge ve koyun postları ile kaplıdır.

Türbenin güneybatısında ve hemen bitişiğinde muazzam bir kaya taşı vardır. Bu taşın, ölüm yerini işaretlemesi ve bu yerde türbesinin yapılması için Gazi Baba tarafın-

dan atılmış olduğuna inanılmaktadır. Bu taş kutsal sayılmaktadır ve bundan ötürü günümüzde metal kazıklara takılmış zincirlerle çevrelenmiştir.

Türbe Haziran ayının son pazar günü çok ziyaret edilmektedir. Bölgede yaşayan Türkler aileleri ile birlikte bayram günümüştü gibi türbeyi, Gazi Babaya saygılarını ispat etmek için ziyaret etmektedir, zira Gazi Babanın Sevlievo dolaylarındaki toprakları ve yerleşim yerlerini himayesi altına almış olduğuna inanmaktadırlar. Bu günde türbenin ziyaret edilmesi *Hacet Bayram* olarak sayılmaktadır.

Bayram sırasında mutlaka 40 koç ve iki danadan hazırlanmış kurban dağıtılmaktadır. Kurbanlık hayvanların hepsi, bayramda hazır bulunan Türkler tarafından hibe edilmiştir. Hayvanlar türbeye kadar canlı götürülmektedir. Orada bir gece, özel olarak onlar için yapılmış bir ahırda geçirmekte ve bayram günü sabahın erken saatlerinde kesilmektedir. Geleneksel olarak, kanlarının türbenin yakınında akması için türbede kesilmelidir. Kurban çorbası ise, saçak altında bulunan ocakta pişirilmektedir.

Son yıllarda en çok ziyaret edilip en törensel şekilde kutlanan türbe bayramlarından biri 27 Haziran 2004 günü, Pleven Müftülüğünün himayesinde organize edilmiştir. Bu bayramda hazır bulunmak üzere Pleven Müftülüğüne bağlı hemen hemen bütün cami encümeni azası gelmiştir.

Köy ile türbe arasındaki yolun yakınında bulunan bir koca ağaçta bir Hristiyan mezar taşı bulunmaktadır. Efsanelere göre, Gazi Baba ile kardeş olduğunu ilan eden Stoyan veya Vilko adında bir çobana aittir. Bu anıt çeşitli yerlerden getirilmiş küçük taş bloklardan yapılmıştır. Anıtta monte edilmiş taş haç

üzerinde 19 rakkamı sezilmektedir. Bu rakkamın belirli yılın bir kısmı olduğunu tahmin etmekteyim. Bu taşın altında üç sıralı bir yazı vardır, bunlardan üç sözcük okunabilmektedir. Birinci sırada TROİTSA (Üçler), tam altında (S. RYAHOVTSİ) RYAHOVTSİ köyü, üçüncü sırada ise TSIRKVA (KİLİSE) sözcükleri okunmaktadır.

* Gazi Baba efsanesinin birkaç varyantı vardır. Bu varyantlardan birini Malinovo (Ostrets) köyünde kaleme aldım – I, birini Petko Slaveykov (Akıncılar) köyünde – II ve birini Ryahovtsite köyünde – III kaleme aldım. “Bilgarskoto Selo” Jübile derleme kitabında) (S., 1930) yayınlanmış bir varyant da vardır – IV.

I. Gazi Babanın Tırnovo’ya bağlı Novo Selo köyünde doğmuş olduğu söyleniyor. Savaşta Sevlievo’ya bağlı Kormyansko köyünde onu yaralamışlar ve oradan Petko Slaveykov köyüne gitmiş. Burada, kardeş olduklarını ilan ettikleri bir çobanla karşılaşmış. Çoban Bulgarmış, Stoyan adında. Gazi Baba yaralı olduğundan kardeşi ilan edilene sırtında taşıyarak halihazırda mezarının bulunduğu yere götürmesi ricasında bulunmuş.

Karşılaştıkları yerde büyük bir taş varmış. Gazi Baba taşı atarak “Ölünce beni bu taşın düştüğü yere gömün” demiş.

Gazi Babanın istediklerini duyunca çoban ürkmüş. Aklından “Bukadar büyük ve ağır adamı sırtımda nasıl taşıyacağım” diye geçirmiş. Fakat, Gazi Baba çobanın aklından geçenleri tahmin ederek: “Korkma! Sen yalnızca beni sırtına almaya razı gel, korkma!” demiş. O zaman çoban korkusunu yenerek Gazi Babayı sırtına almış. O anda her ikisi de Gazi Babanın atmış olduğu taşın yanında bulduklarını görmüşler. Taşın yanına erdik-

lerinde ayrılmışlar – çoban, Petko Slaveykov köyüne dönmüş, Gazi Baba ise ormanı do-laşmaya başlamış. Geçtiği yerlerde kanından çizi oluşmuş. Taşın yanına gelince düşerek ölmüş, çünkü kanı artık akmışmış.

Taşın bulunduğu yerde insanlar mezarını yapmışlar, mezarın üstüne de türbe inşa etmişler. Bu türbe yanmış ve 1962–1963 yıllarında yeniden inşa edilmiştir. Türbesi yedi duvarlıdır, çünkü Gazi Babanın altı erkek kardeşi varmış, kendisi ise yedincisiymiş.

Daha yaşlı insanlardan Gazi Babanın gerçek adının Ali olduğu bilinmektedir. Mezarından çıkarak ormanın içinde alev şeklinde veya kuyruklu ateş yumağı şeklinde gezindiğine inanılmaktadır.

II. Gazi Baba Burya köyü doğumludur. Altı erkek kardeşi varmış – birinin adı Demir Baba imiş. Gazi Baba iriyarı ve çok kuvvetli bir adammış. Yiğit adammış.

Hangi dinin üstün gelmesi gerektiği için savaş yürütülüyormuş. Gazi Baba müslümanlara önderlik ediyormuş. Çetin bir savaşta ağır yara almış. Bunun için savaşı terkederek memleketi olan Burya köyüne dönmeyi kararlaştırmış. Malki Vırşets köyü topraklarından geçmiş, fakat yoldaki köprüde kanlar içinde yere düşmüş. Tam o sıralarda Vilko adında bir Bulgar çoban oralardan geçiyormuş. İşte orada ikisi kardeşliği kabul etmişler, kardeş olmuşlar, çünkü Vilko Gazi Babaya yaralarını temizleyip sarmasına yardım etmiş. Bundan sonra ayrılmışlar, herbiri kendi yolunu tutmuş.

Sonra da, Allahın iradesiyle Gazi Baba Kormyansko köyü üstündeki tepeye gitmiş, bundan sonra yine Allahın iradesiyle karşı tepenin – *Ovdin Bayir* - eteklerine varmış. Burada, kardeş olduklarını ilan eden çobana tekrar rastlamış. Ve Gazi Baba onu sırtına

alarak, halen türbesinin bulunduğu tepeye götürmesini rica etmiş.

Ufak tefek adam olan çoban bunun üzerine: “O kadar ufak tefek bir adam, seni nasıl ta yukarıya çıkarabilirim!” demiş. Gazi Baba ise: “Sen bir razı ol, çıkarılması benden” demiş. Bu sözleri işiten çoban kabul etmiş ve anında her ikisi de kendilerini yukarıda, tepede bulmuşlar. Ve bu Allahın iradesiyle olmuş. Bu yerde Gazi Baba yaralarından ölmüş, çok geçmeden çoban da gözlerini hayata yummuş. Yöredeki Türkler Gazi Babayı büyük bir mezara gömmüşler, Bulgarlar ise çobanı küçük bir mezara gömmüşler. Gazi Babanın mezarı üzerinde Türkler, Gazi Babanın altı erkek kardeşi olduğu için yedi duvarlı bir türbe yapmışlar. Bu türbe ateşlenerek yanmış, fakat yangından sonra aynı yerde ve yine yedi duvarlı başka bir türbe yapmışlar.

III. Gazi Baba Burya köyü doğumludur ve adı Ali imiş. Altı erkek kardeşi olduğundan yedi duvarlı türbe yapmışlar. Kardeşlerinden birinin adı Demir Baba imiş.

Gazi Babanın türbesinin yanında bir taş var. Bu taşı Kormyansko köyündeki *Güneto* tepesinden fırlatmış ve: “Bu taşın düştüğü yerde mezarım olsun” demiş. Rivayetlere göre, *Güneto* tepesinde Gazi Baba Bulgar bir çobanla kardeş olmuş. Çoban ise Gazi Babanın türbesi altındaki bir ovada gömülmüştür, ama mezarı küçüktür, babaninkinden çok daha küçük.

IV. “4 km güneybatıda mezarları ve binaları olan bir tepe var. Türkler bu tepede Gazi Boba'nın – Balaban Boba'nın gömülü olduklarını anlatıyor. Askerken, Kormyansko köyü üstündeki boğazda/derbentte yaralı düşmüş ve Allahın emriyle bu köyün tepesine taşınmışlar, sonra Göçek'e – her iki yerde de kan akmış ve en nihayet Ryahovtsi'ye taşınmışlar, burada bir çoban onu gömmüş,

daha sonra çobanı da burada gömmüşler. Türklerin anlattıklarına göre bundan 25 yıl öncesine kadar insanlara gözüküyormuş ve Sevlievo vadisini afetlerden koruduğuna inanıyorlarmış. Tepedeki ormandan kimse ağaç kesmeye cesaret edemiyor, felakete uğramasın diye” (Bılgarskoto Selo 1930: 411).

Pavel Banya'ya bağlı Skobelevo (Sofular) köyündeki türbe

Türbe, köyün doğu kısmında bulunan *Babalar* mevkiinde, Gabrovnitsa nehri yanında inşa edilmiştir. Köyün Türk mahallesi-nin mezarlığı da bu mevkide bulunmaktadır. Türbede iki mezar vardır – Ayvaz Babanın ve Tahir Babanın mezarları. Onlar sufi sayılmaktadır ve bundan ötürü türbelerine *Sofular* (*Soflar*) *Tekkesi*² adını vermişlerdir. Muhtemelen köyün eski adı – Sofular, ve ona bağlı mahallelerinden biri – Gorno Sofulare (Yukarı Sofular) anılan sufilerin türbesiyle, belki de adları meçhul olan daha iki sufinin mezarları ile bağlıdır.

Poitier'in Kazanlık yöresindeki araştırma gezilerinden materyalleri içeren 1859 yılı yayınlanan yazılarından birinde Sofular köyü de anılmaktadır, Bu köy hakkında burada bir cami ve bir türbe bulunduğu kaydedilmiştir (Mihov 1915: 244). Bu yazılanlar, Skobelevo köyündeki türbenin muhtemelen XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde veya daha tam olarak XIX. yüzyılın ortasından önceki onyıllıkta inşa edilmiş olduğunu düşünmemeye gerekçedir. Görüşüp konuştuğum yerlilere göre, türbenin inşa edilmesine başlıca Pavel Banya ile Bratya Daskalovi belediyeleri arasındaki sınırda bulunan Gorno Novo Selo (eski adı Gorno/Yukarı Enişerlii) köyünden Türkler katılmıştır. Gorno Novo Selo köyü halkının büyük kısmı Kızılbaş Türklerdir, bir kısmı Pavel Banya'ya, bir kısmı da Kazanlık yöresinden Buzovgrad'a göçetmiştir.

Türbenin temeli dik dörtkenardır, iç tarafindan ölçüleri 6,75 x 4,55 m'dir. Taş duvardır, kalınlıkları 0,60 m olup iki tarafından da sıvalıdır. Çatısı dört yamaçlıdır, ahşaptır, kiremit döşelidir. Doğu duvarının sağ kanadındaki girişi 1,15 m genişliğindedir. Güney duvarın ortasında 0,95 m genişliğinde pencere vardır. Tavanı yoktur. İki mezar birbirine paralel olarak yerleştirilmiştir, türbenin ortasındadır. Doğu/ Batı eksenini yönünde olup uzunluğu 2,15 m, eni 0,80 m ve yüksekliği 0,80 m olan ahşap höyüklerle kaplıdır. Höyüklerin üzerinde yeşil bezler vardır, bunların üstüne de genelde fabrika imalatı peşkirler hibe olarak konulmuştur. Zemini çergelerle kaplıdır.

Türbenin yanında, kütüğünde büyük delik olan kocamış, çürümeye başlamış bir ağaç varmış. İyileşmek ümidi ile hastalar (genelde kadın ve çocuklar) kütük deliğinden geçiyormuş.

Türbeyi en ziyade Gorno Novo Selo köyünden Türkler ziyaret etmektedir. 1950'li yıllarına kadar türbe gayet çok ziyaret ediliyormuş. Aynı köyden kimi aileler son yıllarda da bu geleneğe riayet etmektedir. Türbe yanındaki ağaç dallarına bağlanmış olan çok sayıdaki beyaz iplikler, şeritler ve iç çamaşırı parçaları da, her iki mezar üstünde bırakılmış mendillerin görüntüsü de bunun kanıtıdır.

Türbeyi ziyaret nedeni, yaşlıların iyileşmesiyle ilgili kurban kesilmesi ve dağıtılmasıdır, zira türbe evliyalari – Ayvaz Baba ile Tahir Babanın yalnızca ihtiyaçlara ve hastalara yardım edebildikleri inanılmaktadır.

* Skobelevo köyünde adları bilinmeyen daha iki babanın tedavi edici yetenekleri olduğuna inanılmaktadır. Mezarları, köyün batı kenarında bulunan *Karadedelik* mevkiindedir. Bulgarların mahallesinin, yani Hristiyanların mezarlığı da bu mevkiindedir. Söz

konusu mezarlar, baş ve ayaklar kısmında birer taşla işaret edilmiş olup birbirine paralel olarak, Doğu/Batı eksenini yönünde yerleşiktir. Birinin uzunluğu 4,40 m, diğerinin 3,45 metredir. Bu mezarlar üstü açıktır, üzerlerinde bina yoktur, zira “babalar başlarının üstünde çatı istemiyorlarmış. Köy halkı birkaç kere türbe yapmak denemesinde bulunmuş, fakat sabahları yapılanın yıkılmış olduğunu görmüşler. Geceleri babaların kendileri binayı yıktıkları anlatılıyordu.”

Bu mezarlara dilsiz doğmuş veya sonradan dilsiz olan ve de geç ve yavaş konuşmaya başlayan çocukları götürüyorlarmış. Mezarların başında bu çocukların anneleri yardım duasında bulunuyorlarmış, zira babaların yalnızca dilsiz çocuklara yardım ettiklerine inanıyorlarmış.

* Skobelevo köyünde Ayvaz Baba ve Tahir Babanın mezarları ile türbe şu efsane ile ilgilidir.

Ayvaz Baba ile Tahir Baba Gorno Novo Selo doğumluymuş. Ayvaz Baba çoban ve gerçek hacı imiş, Tahir Baba ise onun çırağı, yardımcısıymış.

Ayvaz Baba hacılığa, Mekke'ye gitmiş, Tahir Baba ise birkaç gün sonra karısının yanına giderek: “Çok acıkmış olan kocana Mekke'ye götürmem için mekik çöreği pişir” demiş. Kadıncağız, kocasının aç olduğunu nasıl anlamış olduğuna hayret etmiş, fakat mekik çöreklerini hazırlamayı kabul etmiş, çırak ise onları hemen Ayvaz Babaya götürmüş. Tahir Baba Ayvaz Babanın önüne okadar çabuk çıkagelmiş ki, mekik çörekleri daha sıcacıkmiş.

Mekke dönüşünde Ayvaz Baba ile Tahir Baba, Türklerin Ruslarla savaşlarından birine katılmışlar. Ağır yaralanmışlar. Onlara daha çabuk öz yerlerine dönmeleri için birer

at vermişler. Yolları Skobelevo'dan geçiyormuş. Burada nehirin karşı yakasına geçmeleri gerekiyormuş. Nehrin bir kıyısında durdukları zaman, babaların atları taş üzerine basmışlar ve izleri kalmış bu taşlarda, çünkü “o zamanlar taşlar çok yumuşakmış”. Atların nalları nehirin karşı yakasındaki taşlarda da iz bırakmışlar. Nehri geçer geçmez Ayvaz Baba ve Tahir Baba atlarından düşerek, yaralarından ölmüşler. Mezarları öldükleri ve türbenin de yapıldığı yerdedir. Saygı ifadesi olarak Gorno Novo Selo'dan Türkler onlara simgesel mezarlar yapmışlar. Bu mezarlar etrafı çevrilmiş olup “evsiz”dir – yalnızca beton levhalarla kaplanmıştı.

Bu efsane, yerli halkın Ayvaz Baba ve Tahir Baba hakkındaki inanışlarını genişletmektedir, zira Sufi olduklarından başka, onları şehidi olarak da kabul etmektedirler.

Ardino'ya bağlı Dolno Prahovo (Toz Ezir) köyünde Mustafa Efendi türbesi

Bu türbe, muhtemelen XIX. yy'nın ilk yarısında inşa edilmiş köy camisini, medreseyi ve daha geç yapılmış bir çeşmeyi de içeren külliyenin bir kısmını oluşturmaktadır. Caminin kuzeydoğusunda bulunan cami mezarlığındadır.

Taş binadır ve iki defa inşa edilmiştir. İlk inşaatı muhtemelen XIX. yy ortalarına doğru yapılmıştır, ikincisi ise – daha sonraları. İkinci inşaatı ile ilgili bilgiler ahşap levhada, günümüz Türkçesiyle yazılmış bir metinden edinilmektedir. Türbe duvarında asılıdır ve daha önemli kısmında şunu okuyoruz: “Bu türbe, iyiliğe aşık olmuş müslüman kardeşimiz Murad Bekiroğlu sayesinde onarılmıştır. Kendisi türbeyi eski durumunda bırakmayıp onarmış ve bugünkü durumunna getirmiştir.”

Türbenin hemen hemen dikkörtgen teme-

li, iki tarafı da sıvanmış duvarları ve taş levha kaplı dört yamaçlı çatısı vardır. Duvarları 0,55 m kalınlıktadır, dışarıdan uzunlukları: kısa duvarlar için 3,82 m, güney duvar için 5,30 m, kuzey duvar için 4,89 metredir. Güney ve kuzey duvarların uzunlukları arasındaki fark muhtemelen, binanın inşa edilmiş olduğu yerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Girişi Doğu duvarın sol kısmındadır, on basamaklı bir beton merdiven vardır. Güney duvarında 0,69 m genişliğinde pencere vardır.

Mezar Doğu/Batı eksenini yönündedir. Üzerine yeşil bezle kaplanmış bir ahşap höyük konulmuştur. Höyüğün uzunluğu 2,70 m, genişliği 0,90 m. Baş tarafında çok iyi biçimlendirilmiş bir mezar taşı vardır. Taşın üzerinde Osmanlıca, sekiz sırada ve son yaklaşık on yıl içinde yeşil ve sarı boya ile boyanmış rölyef kitabe okunmaktadır. Mezarın, müderris olan ve Hicri 1262/Miladi 1845 –1846 yılında vefat etmiş, Yusuf adında birinin oğlu olan Mustafa Efendi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Türbe kilitlenmektedir ve yerli Türkler tarafından ziyaret edilmemektedir. Mezar üstünde bırakılmış hediyelerin bulunmaması da bunu göstermektedir. Buna rağmen, türbenin korunmasına ilgi gösteren sorumlu kişi vardır.

* Bu türbenin evliyası için şu efsane anlatılmaktadır. Ölümünden az önce Mustafa Efendi, mezarı etrafında dolaştığını görmedikçe kimsenin mezarına mezar taşı koymasını söylemiş. Sonra da, mezarı etrafında yeşil elbiselerle dolaştığını görürlerse, türbe de yapabileceklerini ilave etmiş sözlerine. Epeyi zaman geçmiş, Mustafa Efendi vefat etmiş ve bilgili adam olduğundan, cami-deki mezarlığa gömülmüş. Günün birinde bir adam cami yakınlarındaki tarlasına

gitmiş. Dinlenmek için oturunca, Mustafa Efendi'nin mezarı etrafında yeşil elbiseli birinin dolaştığını görmüş. Köylü evine dönmüş, karısına ve komşularına gördüklerini anlatmış ve o zaman insanları bunun aslında Mustafa Efendi olduğunu hatırlamışlar. Çok saygı edilen biri olduğundan, arzusunu yerine getirmişler – mezar taşı dikmişler, sonra Mustafa'nın daha hayattayken arzu ettiğini söylemiş olduğu türbeyi de yapmışlar.

*** Üstte sunulan materyalde ilkin en çok dikkati çeken şey, Malkoç Baba ve Gazi Baba türbelerinin yedi duvarlı olmasıdır. Bu olgu, XVI. yy'da Bulgaristan'da inşa edilmiş olan Bektaşî türbelerinin mimarisiyle uyum içindedir (Mikov 2008:33–67). Bunun yanı sıra, XIX. ve XX. yüzyıllarda Kızılbaş köylerinde inşa edilen bazı türbeleri andırmaktadır, örneğin Kotel'e bağlı Yablanovo köyü ile Haskovo'ya bağlı Şiroka Polyana köyleri (Mikov 2008: 148). Bu köylerdeki türbelerin yedi duvarlı oluşu kuşkusuz XVI. yy. Bektaşî türbelerinin tek tip mimari çözümünü taklit etmektedir. Malkoç Baba ve Gazi Babanın türbeleri hakkında da bu söylenebilir. Bununla ilgili olarak Gazi Baba türbesinin yedi duvarlı olmasının, babanın altı erkek kardeşi olması, bunlardan birinin de Demir Baba olması, yani Bulgaristan'da en popüler Bektaşî evliyasının olması açıklaması en basittir. Demir Babanın türbesi XVI. yy. Osmanlı binaları arasında simgesel olanlardan biridir (Mikov 2008: 56–67).

XIX. yy. sonlarına kadar Sevlievo'da Bektaşîlerin bulunduğunu gösteren veriler mevcuttur; XX. yy. sonunda ise Kızılbaşlar da kayda geçirilmiştir. Örneğin N.P. Kovaçev *Biktaşovoto* adlı bir toponim göstermektedir (Kovaçev 1961: 68, 141). R. Stoykov tarafından tercüme edilerek yayınlanmış olan XVI. yy. ikinci yarısından bir Osmanlı vergi defterindeki verilere göre, Malkoçlar

(Burya) köyünde *Bektaş* adında beş kişi varmış (Stoykov 1967: 236). Osmanlılar döneminde Bulgar köylerinde İslam'ın yayılmasına ilişkin araştırmasının sonunda M. Kiel şunları yazmıştır: "1988 ve 1990 yıllarında biz, hala Adiller (günümüzde İdilevo)da oturan birkaç Türk ailesine, Malkoçlar'da (günümüzde Burya) daha birkaç Türk ailesine rastladık, birincileri – Sünni, ikinciler – Kızılbaş veya Şii eğilimleri kuvvetli Aleviler, ki bu Anadolu Yürükleri menşeinin izleridir" (Kiel 1998: 100). Belirtilen bu bilgi, Burya köyünde Malkoç Baba türbesinin, varlığının daha geç aşamasında yerli Kızılbaşlar tarafından algılanmış olduğu ihtimalinin ileri sürmeme gerektirir. Fakat öte yandan babanın başının bulunduğu yerde ahşap mezar taşı üzerinde gerçek Horasani bulunması, köyde Bektaşîlerin bulunduğu bir işaretidir, zira Kızılbaşlar bu türden taş kullanmamaktadırlar, bundan başka bu taş Bektaşîler arasında çok yaygınmış.

Horasani tac Bektaşî tarikatının simgelerinden biridir (Mikov 2008: 190–192). Razgrad Bölgesi Loznitsa Belediyesi, Manastirtsi köyünde 2005 yılında belgelediğim bir mermer mezar anıtı bunun kanıtıdır. Anıtın "başında" Horasani taş, gövdesinin bir tarafında ise sekiz sırada genellikle *sülüs* üslubü Osmanlıca yazılı rölef kitabe vardır. Bu kitabeden, anıtın Hicri 1294/Miladi 1877–1878 yılından ve Ömer dedenin oğlu Mustafa Baba'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Babanın babasının dede olması, anıtın Bektaşî önderinin oğlu olduğu anlamına gelmektedir, çünkü "dede" adı veya rütbesi ancak Bektaşî tarikatına aittir ve en yüksek dereceyi göstermektedir.³ Bu gözönüne alınırsa, oğlu Mustafa'nın da Bektaşî babası olması ihtimali en kuvvetlidir. Bulgaristan'da Horasani taşlı anıtlara seyrek rastlanmaktadır. Manastirtsi köyündeki, şimdiye kadar belgelenmiş oldukları için üçüncüsüdür.

1923 yılına kadar Manastirtsı köyünün iki adı varmış – Çukur Kışla ve Tekke. Köyün ikinci adı burada yakına gelinceye genelde kadar tekke diye anılan bir türbe bulunduğu anlamına gelmektedir. Üstte belirtilen mezar taşı ise bu türbenin (tekke) Bektaşî türbesi olduğu tahminini yürütmeme neden olmaktadır.

Ryahovtsite köyündeki Gazi Baba türbesinin Bektaşî gelenekleriyle bağlantısını türbedeki büyük kaya taşı da kanıtlamaktadır. Efsaneye göre bu taş baba tarafından, ölümden sonra yerini göstermek ve onun için türbe yapmalarının yerini de göstermek için atılmıştır. Bektaşî türbelerinin inşa edilmesi için böyle hareket edilmesi iyi bilinen bir olgudur. A. Yavaşov'un verdiği bilgi özellikle önemlidir. A. Yavaşov'un yazdığına göre, Demir Babanın babası, tekkenin yerini taş atmakla belirlemiş (Yavaşov 1934: 8).

Gazi Babanın Bulgar çobanıyla kardeş olmasını anlatan bölüm, beygir sürme motifini de içermektedir, buna ise özellikle Bektaşî efsaneleri geleneğinde ve ayografi metinlerinde rastlanmaktadır. XVI. yy. veya Sultan Süleyman I (1520–1566) döneminden Bektaşî evliyalarının en saygınlık kazanmışlarından biri sayılan Akyazılı Babanın folklor profilini gözden geçirirken B. Alexiev şunu yazmıştır: “Akyazılı Baba hakkında günümüze gelmiş efsanelerinin bir özelliği de öğrencilerinden birinin üzerinde sürmektir. Demir Babanın vilayetnamesine göre bu öğrenci Hacı Dede, Evliya Çelebi'ye göre ise Arslan Bey Mihaloğlu imiş. Dervişin sırtına koyduğu eyer, Evliya Çelebi'nin ziyareti sırasında henüz korunuyormuş. Seyyah, Akyazılı'dan talimat almadan ve doğru yoldan gitmeyerek, Arslan Bey'in “bağ ve bahçelerden, dağ ve ovalardan” geçerek öğretileninin istediği yere gidiyormuş. Arslan okadar hızlı hareket ediyormuş ki, kimse

ona yetişemezmiş. Ve hiç de yorulmuyormuş. Demir Baba vilayetnamesinde de Hacı Dede'nin kuvveti bu şekilde tasvir edilmiştir. Hacı Dede 37 saatte, yemeden ve içmeden gece gündüz dinlenmeden Akyazılı'yı sırtında Batova'dan Nova Zagora yakınlarındaki Kademli Baba Sultan'ın tekkesine götürmüş” (Alexiev 2005: 109–110).

Ayvaz Baba ve Tahir Babaya ilişkin efsanede mekik çöreği motifi de evliyaların bir anda ve görünmeden büyük mesafeler geçme gibi olağanüstü yeteneklerine dair inancı yansıtmaktadır. Hacı Bektaş *vilayetnamesinde* de benzer bir motif bu inancı yansıtmaktadır: “Lokmân'ı Perende, hacca gitmişti. Tavaf etti, hac törenlerini yerine getirdi, Arafât'a çıkıp vakfeye durdu. Yanındaki arkadaşlarına, bugün arife günü, şimdi bizim evimizde bişi pişirirler dedi. Lokman'ın bu sözü, Hünkâr'a malûm oldu. Evde de gerçekten bişi pişirmedeydiler. Lokmân'ın karısına, bir tepsiye birkaç bişi koyun da verin bana dedi. Bir tepsiye birkaç bişi koydular, Bektâş'a verdiler. Bektâş, tepsiyi aldı, göz yumup açınca yadek Şeyh Lokmân'ı Perende'ye götürüp sundu. Şeyh Lokmân, bunu görünce hikmetini anladı. Arkadaşlarıyla bişiyi yedi, tepsiyi gizledi. Hac törenini bitirip Hicaz'dan döndü. Horasan'a yakın gelince bütün Nişabur halkı, Lokmân-ı Perende'ye karşı çıktılar, haccın kutlu olsun dediler, mübarek elini öptüler Lokmân, Hacı dedi, Bektâş'dır, gidip Bektâş'ın elini öptü, kerametlerini bir bir haber verdi. Halk da bunu duyunca Bektâş'a baş eğdi, böylece adı, Hünkâr Hacı Bektâş-al-Horasânî oldu.” (Gölpınarlı 1958: 6).

Bektaşîlerin efsaneler geleneğinde Ayvaz Baba ile Tahir Babanın beygirlerinin nallarından taşlar üzerindeki izleri motifine de rastlanmaktadır. Bundan başka bu izlerin oluşmasına mahsus açıklamalar her zaman

ilgili kahramanları ve yardımcıları (beygirleri) tarihöncesi zamana götürmektedir. Skobelev köyünde bu izlerin, “o zamanlar taşların şok yumuşak olmasından” meydana geldiklerini anlattılar. Krumovgrad dolayındaki Dijdovnik köyünde türbesi bulunan Bektaşî evliyalarından Yağmur Baba hakkında da benzer bir efsane anlatılmaktadır. Yağmur Babanın ayak izlerinin taşlar üzerinde kalması, evliyanın zamanında taşların hamur gibi yumuşak olması ile izah edilmektedir (Mikov 2008: 187).

Bektaşîlerin efsanevi geleneğindeki bir grup motiflere benzer Ayvaz Baba ve Tahir Baba efsanesindeki taşlarda izler motifi de gizlilik/kutsallık yerlerinin işaretlenmesi fikri ve de algılanmış olan alanın insan adımlarını, beygir nallarını vb. hatırlatan taş rölyeflerle gizleştirilmesi fikri mevcuttur.

Skobelev köyünde “Karadedelik” mevkiinde iki babanın üstü örtülü olmayan mezarları da ve bunun açıklanmasının da, Kızılbaşların, Bektaşîlerin ve Bulgaristan’da ve Balkanlarda bazı başka derviş tarikatlarının geleneklerinde de tam benzerleri vardır (Popovic 1994: 368). Bununla ilgili olarak Kırçali’ye bağlı Kızılbaşlarla meskün Zvezdelina köyündeki Nazır Babanın, üstünde çatıya tahammül edemeyen evliyanın, üstü kapalı olmayan türbesi de bunun tipik örneğidir (Mikov 2008: 82, 142–143).

Dolno Prahovo köyünde Mustafa Efendi’nin türbesindeki mezar taşının kitabesindeki dördüncü sırada “Mezarımda baş eğmek için kardeşlerimiz gelince [,]” denmektedir. Burada “kardeşler” sözcüğü Arapça **ihvan** sözcüğünün tercümesidir ve çoğul olup iki anlamı vardır: 1.yoldaşlar, arkadaşlar; 2.aynı fikirleri paylaşanlar.

ihvan sözcüğünün ikinci anlamı, raslantı eseri kullanılmış olmadığını düşünme-

me nedendir. Bununla ilgili olarak Mustafa Efendi’nin aynı fikirleri paylaşanlar grubuna veya herhangi gizli kuruma (tarikata) ait olduğunu tahmin etmekteyim. Kotel’e bağlı Yablanovo köyünde Hazır-Nazır Babanın baş tarafındaki mezar taşındaki metinde **ihvan** sözcüğünün kullanılması örneği gösterilebilir. Bu metinde sözkonusu sözcük şu cümlede bulunmaktadır: “Türbesinde baş eğen fikir arkadaşları varsın iyilik yapınlar ve ruhu için fatiha [okusunlar].” (Mikov, Alexiev 2003: 77).

G1. Elezoviç **ihvan** sözcüğünün anlamı ile ilgili çok önemli bir açıklama yapmıştır. Elezoviç şunları yazmıştır: “Derviş kardeşliğine *ihvan* denilmektedir”. Ve bu adın her ayrı dervişe ait olabileceğini de ilave etmektedir (Elezoviç 1925:22).

Doğu Rodoplarda başlıca Bektaşîler ve Kızılbaşlar olduğundan ve halen de bulunmaktadır, söz konusu metnin Bektaşîlerin mezar taşlarına yazılmış olduğunu tahmin etmekteyim, bu da Mustafa Efendi’nin muhtemelen Bektaşî olduğu demektir. Belki de bundan ötürü yerli sünni Türkler bu türbeye ve evliyasına duygusuz kalmakta, ilgi göstermemektedir.

R. Nickolson şöyle yazmıştır: “Sufiler Müslüman cemaatinden seçilirken, evliyalar sufiler arasından seçiliyor” (Nickolson 1996: 85). Başka bir deyişle tüm sufiler Müslümandır, ama yalnızca sufilerin bir kısmı evliyadır. Bundan ötürü efsaneler söz konusu türbelerin evliyelerinin olağanüstü yeteneklerini yalnız ölümlerinden sonra değil de, sağlıklarında da belirtmektedir. Malkoç Baba, köyündeki insanları ve hayvanları hastalıklardan ve bulaşıcı hastalıklardan korumak için duman veya mavi sis püskürtüyormuş. Gazi Baba koca taşı büyük bir mesafeye fırlatmakla eşsiz bir kuvvet sergiliyor. Bundan başka kendisi ve kardeş ilan ettiği çoban etrafta anında ve

görülmeden hareket ediyorlar. Tahir Baba da Mekke'de aynı şekilde bir yerden başka yere taşınıyor, müderris Mustafa Efendi ise, mezarından çıkarak yeşil elbiselerle yani İslamın renginde elbiselerle etrafta dolaşacağını öngörmüş.

Bu evliyalarla ilgili efsanelerin, inanışların ve düşünüşlerin dikkat çekici özelliklerinden biri de kalıcı hayatiyetleridir. XXI. yüzyılın başlarında bu efsane ve inanışların kayda geçirilmesinin mümkün olduğu olgusu bile, zaman içinde kalıcı olarak korunabildiklerini göstermektedir. Denebilir ki, günümüzde bazıları 100 yıl korunabilmiştir. Bunu belirtirken, 1930 yılında yayınlanmış olan "Bılgarskoto selo" Jübile derleme kitabındaki bilgiyi gözönünde bulunduruyorum. Bu bilgiye göre Ryahovtsite köyünde Türkler, "25 yıl öncesine kadar Gazi Babanın insanlara gözüktüğü"nü anlatıyor ve "Sevlievo vadisini afetlerden koruduğuna" inanıyorlarmış. Demek oluyor ki, 1905 yılında köydeki Türkler Gazi Baba hakkında hemen hemen günümüzde de konuşulan ve inanılan şeyleri anlatıyorlar ve bunlara inanıyorlarmış.

Türbelerin evliyalara ilişkin dikkate sunulan folklor materyali Şii-Sufi özelliklerini taşımaktadır. En büyük önemi de bundan ibarettir. Bu özellik, insani ile kutsal olanın, varolan, gerçek olan ile doğaüstü olanın birbirini etkilediğine ilişkin Şii-Sufi konseptinin su götürmez bir ifadesidir.

*** Söz konusu dört türbeye ve evliyalara ilişkin verilen bilgilerden ve bunların yorumlanmasından şu esas sonuçlara varılabilir.

Birincisi, ele alınan türbeler, Bulgaristan'da XIX. ve XX. yüzyıllarda inşa edilmiş olduklarından, geç sufi mimarisine ait olan kutsal binalar ağını genişletmektedir. Bunlardan ikisi – Malkoç Babanın türbesi ile Gazi Babanın türbesi, Bulgar topraklarında XVI. yy.

sufi mimarisinin yedi duvarlı çözümünü devam ettirmektedir; bu da Bulgaristan'da sufi mimarisinin tarihsel gelişmesinde devamlılığın bir örneğidir.

İkincisi, söz konusu türbeler Bektaşî türbeleri olarak kurulmuştur – Bektaşî menşeli ve Bektaşî geçmiştir. Hem yapıları, hem evliyalara ait sözlü ve yazılı bilgiler de bunu doğrulamaktadır. Skobelevo köyündeki türbe hakkında aynı şeyler söylenebilir, zira Kızılbaşlar tarafından, yani Bektaşî tarikatının iki grubundan birini teşkil ettiği çok iyi bilinen Kızılbaşlar topluluğu tarafından yapılmıştır. Bundan ötürü Kızılbaşlar topluluğunun temsilcileri onun ideolojisini, felsefesini ve dinsel uygulamasını en büyük derecede izlemektedir.

Üçüncüsü, türbelerin evliyalara ilişkin doğaüstü yeteneklerine dair efsaneler, inanışlar ve düşünceler, ülkemizde günümüze kadar korunan Türk halk tasavvufunun Şii-Sufi geleneklerinin mucizeler yelpazesini zenginleştirmektedir.

Kaynaklar:

- Alexiev, B.** 2005: Folklorni profili na müsülmanski svettsi v Bılgariya. Sofya /Bulgaristan'da Müslüman evliyalara ilişkin folklor profilleri/. Sofya.
- Elezoviç, Gİ.** 1925: Dervişi redovi muslimanski tekiye u Skoplyu (Prilozi, za proučvanye muslimanskog jivota). Skoplye /Üsküp'te sıradan Derviş Müslüman tekkeleri (Müslüman hayatının araştırılmasına katkı)/. Üsküp.
- Kiel, M.** 1998: Razprostranenie na islyama v bılgarskoto selo prez osmanskata epoha (XV-XVIII v.): kolonizatsiya i islyamizatsiya. – Sıdbada na müsülmanskite obşnosti na Balkanite. Cilt 2. Müsülmanskata kultura po bılgarskite zemi. İzsledvaniya. R. Gradeva, Sv. Ivanova. Sofya, 56 – 126 /Osmanlı döneminde (XV-XVIII yy) Bulgar köyünde İslamın yayılışı:iskan ve islamlaşdırma.- Balkanlar'da Müslüman topluluklarının kaderi. Bulgar topraklarında Müslüman Kültürü/. Sofya.

- Kovaçev, N.P.** 1961: Mestnite nazvaniya ot Sevlievsko. Sofya / Sevlievo bölgesinde yerli adlar/. Sofia.
- Mikov, L., Alexiev, B.** 2003: Sveštena topografiya na selo Yablanovo, Kotlensko./ Kotel'e bağlı Yablanovo köyünün kutsal topografisi/ – Bilgarski Folklor, No 2–3, 70–87.
- Mihov, N.V.** 1915: Naselenieto na Turtsiya i Bilgariaya prez XVIII i XIX v. Bibliografsko-statistiçeski – izsledvaniya [1]. – Sbornik na Bilgarskata akademiya na naukite, kn.4, Klon istoriko-filologičen i filosofsko-obştestven, 3./XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Türkiye ve Bulgaristan halkı. Bibliograf-istatistik araştırmalar [1]. –Bulgaristan Bilimler Akademisi Derlemesi, k.4, Tarihsel-felsefi ve felsefi-toplumsal bölüm, 3.
- Nickolson, R.** 1996: Mistitsite na islyama. Sofya /İslam Mütesavvıfları. Sofya /
- Stoykov, R.** 1967: Turski iztoçnitsi za minaloto na Sevlievo i Sevlievsko prez XV-XVII v. – Sevlievo i Sevlievskiyat kray. 1. Sofya, 221–240. /XV.–XVII. yızyıllarda Sevlievo ve Sevlievo yöresinin geçmişine ilişkin Türk kaynakları – Sevlievo ve Sevlievo yöresi'nde. 1, Sofya, 221–240/
- Yubileen sbornik “Bilgarskoto selo” 1930. Sofya /“Bulgar Köyü” Jubile derleme kitabı 1930.Sofya/
- Yavaşov, A.** 1934: Teketo Demir baba. “Bilgarska starina - Svetinya”. Razgrad. /Demir baba tekkesi. /
- Birge, J.K.** 1937: The Bektashi Order of Dervishes. London, Hartford.
- Gölpınarlı, Abd.** 1958: Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Vefî “Vilâyet-Nâme”. İstanbul.
- Mikov, L.** 2008: Bulgaristan'da Alevi-Bektaşî Kültürü. Kitapyaymevi. İstanbul.
- Popovic, Al.** 1994: Les dervishes et la mort (sur quelques croyances liées à la mort chez les dervishes des Balkan). – In: **Popovic, Al.** Les dervishes Balkaniques hier et aujourd'hui. İstanbul, 355–372.

Dipnotlar:

1. *Prof Dr.* Institute of Folklore – Bulgarian Academy of Sciences
2. Bu isimde “tekke” sözcüğü “türbe” sözcüğünün eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır. Bu da Bulgaristan Türklerinin sözlüğünde sıkça rastlanan bir olgudur.
3. “dede” unvanı Bektaşî tarikatında XVI. yy. başlarında, tarikatin ikinci evliyası sayılan Balım Sultan tarafından kullanışa girmiştir (Birge 1937: 58).

ERENLERİN PİR'İ BEKTAŞİ VELİ

Benim sevdiceğim Muhammed Ali
Nuru şu cihanı tutar sabahtan
Erenlerin Pir'i Bektaşî Veli
Sıtkı ile çağıranı görür sabahtan

Düldülüne binip Zülfikar kuşanan
Var mı şu dünyada hiç baki kalan
Allah'a kul olup Muhammed'e bağlanan
Evliyalar sırrına erer sabahtan

Ayık Hoca'm sende saygısız yatma
Sakın kazancına haramı katma
İbadet takat kıl Hakkı unutma
Hak Hakkı seveni görür sabahtan

Ayık Hoca